

УДК 94(438-21):323.1(=162.1:=161.2)''1918/1939''

**OBRAZ STOSUNKÓW ETNICZNYCH I WYZNANIOWYCH NA
PRZYKŁADZIE POLAKÓW I UKRAIŃCÓW W MIEŚCIE
JAROSŁAWIU W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM**Jacek Marian HOŁUB
Uniwersytet Rzeszowski

Jarosław – miasto malowniczo położone nad rzeką San na przestrzeni ponad 800 letniej historii należało do miast w którym mieszkało zgodnie wiele pokoleń mieszkańców reprezentujących różne narodowości, nacje etniczne czy religijne. Mimo tego, że różnili się obyczajem, kulturą i tożsamością narodową, to w życiu codziennym tworzyli wspólnotę dbającą o swoje miasto, dzielnicę czy dom. Wyróżniającą się grupą społeczną, żyjącą w okresie międzywojennym w Jarosławiu była mniejszość ukraińska, której podstawy narodowościowe należy doszukiwać się wśród rdzennych Rusinów żyjących przez setki lat u boku Polaków czy Żydów. Ukraińcy zamieszkujący Jarosław skupieni byli przy cerkwi greckokatolickiej pw. Przemienienia Pańskiego, w okresie międzywojennym żyli nadzieją utworzenia w przyszłości niepodległego państwa. Pielęgowali własną kulturę, język i tożsamość narodową na wielu płaszczyznach bez ograniczeń swobody ze strony formującego swe fundamenty Państwa Polskiego. Tematem wiodącym tej pracy, jest ukazanie życia codziennego mniejszości ukraińskiej oraz Polaków zamieszkujących Jarosław w okresie międzywojennym.

Słowa kluczowe: Jarosław, Polacy, Ukraińcy, mniejszość narodowa, skład narodowościowy, religijny, etniczny.

Historię miasta Jarosławia przez ponad 800 jego istnienia tworzyła społeczność różnej narodowości, wyznania czy obrządku. W miarę kształtowania się granic Państwa Polskiego jego mieszkańcy różnili się odrębnością kulturową oraz językiem. Ich skład procentowy, początkowo określali ogólnie kronikarze a w późniejszych czasach bardziej dokładnie spisy powszechne ludności czy szematyzmy. Ziemię jarosławską na przestrzeni wieków wraz z miastem Jarosławiem – stolicą regionu, zamieszkiwali Polacy i w dużym procencie jako mniejszość: Rusini/Ukraińcy, Żydzi czy Niemcy. Na przestrzeni setek lat w jego składzie rejestrowano: Wołochów, Arabów, Tatarów, Ormian, Włochów, Czechów, Austriaków, Węgrów czy Cyganów.

Z chwilą nowej lokacji miasta Jarosławia od 1375 r. do początków XIX wieku jedną z najliczniej reprezentowaną społecznością miasta położonego nad rzeką San, a współżyjącego zgodnie z Polakami byli rdzenni Rusini. Termin ten określał Ukraińców, którzy swą narodowość utożsamiali z terenami zasiedlonymi na wschód od rzeki San objętej terenami historycznej Rusi Czerwonej. W układzie narodowościowym miasta Jarosławia Rusini/Ukraińcy w okresie międzywojennym stanowili ponad 14 % mniejszości narodowej rywalizując zasadniczo z Żydami. Ukraińcy mimo że zachowywali przez swą odrębność narodową w wyznaniu, obrządku, kulturze czy języku ojczystym to jednak poddawani byli procesowi polonizacji.

Praca jest ograniczona cezurami: czasem zakończenia wielkiej wojny światowej a rozpoczęciem II wojny światowej. Okres 22 lat, określany w historiografii jest okresem dwudziestolecia międzywojennego lub międzywojnia. Podjęta przez autora tematyczna kwestia, jest próbą ukazania życia codziennego mniejszości Ukraińskiej i panujących stosunków sąsiedzkich na tle koegzystencji z większością mieszkańców Jarosławia – obywateli Polskich.

Polacy i Rusini¹/Ukraińcy w strukturze Jarosławia w latach 1918–1939

Okres międzywojenny to czas formowania się nowego państwa Polskiego jak i czas współżycia mniejszości narodowych w nowych granicach geopolitycznych wbrew swej woli. Przyjęty przez Polskę tzw. traktat o mniejszościach narodowych (zwany Małym Traktatem Wersalskim) zobowiązywał polskie władze do zapewnienia swoim mniejszościom narodowym pełni praw obywatelskich, cywilnych i politycznych. Rozumianym zatem był nie zawsze dobrze obierany “parasol bezpieczeństwa” rządu II Rzeczypospolitej nad mniejszościami narodowymi. Społeczność II Rzeczypospolitej tworzyła w większości ludność Polską, wraz z mniejszościami narodowymi w której skład wchodzi: Ukraińcy, Żydzi, Niemcy, Czesi, Białorusini, Rosjanie i Litwini.

Strukturę narodowościową i wyznaniową II Rzeczypospolitej wykazały podstawowe źródła – dwa spisy powszechne wykonane w 1921 i 1931 r. Jeśli chodzi o Polaków i Ukraińców to dodatkowo szematyzmy rzymskokatolickich i greckokatolickich diecezji. Według Ukraińca – Piotra Oryszkewycza “spisy dokonywali nie Ukraińcy, drugie niedokładnie i sprzeczne”.

Wedle spisu z 1921 r. w obrębie państwa polskiego ogólna ilość Ukraińców wynosiła 3898431 tj. 14.3 %. Ludność ukraińska zamieszkiwała głównie 4 województwa południowo-wschodnie: stanisławowskie, tarnopolskie, wołyńskie oraz lwowskie. Według deklarowanej narodowości (spis z 30.IX.1921 r.) w województwie lwowskim² zamieszkiwało: 1537986 (56.6 %) Polaków i 975 268 (35.9 %) Ukraińców. Mieszkańcy województwa w zdecydowanej większości deklarowali swoją przynależność jako katolicy obrządku łacińskiego (rzymscy katolicy) 1264162 (46.45 %) i greckokatolickiego 1126207 (41.45 %).

Administracja państwowa II Rzeczypospolitej, wbrew oficjalnie głošonemu stanowisku uznawała, że podział wyznaniowy pokrywa się z deklaracją narodowościową, a zatem za Polaków uważała jedynie ludność deklarującą przynależność do wyznania rzymskokatolickiego (łacinicy), za Żydów – wyznawców judaizmu (religii mojszeszowej), Ukraińców, Rosjan i Białorusinów – obrządek wschodni (grekokatolicy – unicy i prawosławni), za Niemców – protestantów itp. W tym przypadku zestawienia liczbowe badanych grup podziału narodowościowego ze względu na niedoskonałość statystyk, dają obraz pośredni i orientacyjny.

Liczba mieszkańców Jarosławia w 1921 r. wynosiła: 19973³. Układ narodowościowy tworzyli: Polacy, Żydzi, Rusini/Ukraińcy, Niemcy i inni. Według spisu powszechnego z 9.XII.1931 r. w Jarosławiu zamieszkiwało (bez wojska) 22195 mieszkańców⁴: wyznanie rzymskokatolickie 12594 (56,7%), mojszeszowe 6272 (28,3%),

greckokatolickie 3 200 (14,4 %), inne wyznania 109 (0,5 %). Jako język ojczysty polski podało 17 325 osób (78.1 %), ukraiński 490 osób (2.2 %), ruski 259 (1.2 %), żydowski z hebrajskim 4044 osób (18.2 %), inny 49 osób (0.2 %).

Zamieszkanie

Rusini/Ukraińcy żyjący zgodnie przez wiele setek lat z Polakami i Żydami w Jarosławiu nie tworzyli zagęszczonego obszaru czyli getta ale zamieszkiwali w rozproszeniu. W okresie międzywojennym zamieszkiwali przedmieścia: Dolno i Górnoleżajskie oraz Śródmieście -centrum, skupiając swe domy w niedalekiej odległości od cerkwi Przemienienia Pańskiego (ul. Cerkiewna). W każdym skupisku, w mowie codziennej porozumiewali się językiem ruskim, ukraińskim czy polskim w zależności od skali procentowej zamieszkania grupy. Według podziału dokonanego przez Piotra Orystkewycza “podzieleni byli na dwie grupy: grekokatolików używających języka ukraińskiego i grekokatolików na co dzień posługujących się językiem polskim”. Autor przytacza jeszcze jedną mało procentową grupę – “rzymokatolików ukraińskojęzycznych”⁵.

Struktura społeczna

Spółeczność ukraińska w Polsce w znacznej mierze zajmowała się rolnictwem stąd zamieszkiwała przedmieścia i wsie.

Tabela 1.

Rozmieszczenie Ukraińców i ich ilość w Jarosławiu w 1939 r.

Lp.	Nazwa części miasta	Ilość mieszkańców
1	Przedmieście Dolnoleżajskie	1 000
2	centrum	700
3	Stawki	600
4	Przedmieście Górnoleżajskie	400
5	Misztale	300
6	Głębokie	60
7	Brzostków	60
8	Kolaniki	40
9	Garbarze	40
	RAZEM:	3 200

Źródło: P. Orystkewycz, Ukraińcy Zasania. Geograficzno-historyczny zarys. Monachium 1962, s. 15.

Struktura zawodowa

Miasto w okresie międzywojennym prezentowało charakter handlowo-rzemieśniczo-urzędniczy, nie odstępując od tradycji niedawnych czasów galicyjskich. W okolicy Jarosławia większe majątki ziemskie były przeważnie własnością polskich rodów ziemiańskich i szlacheckich. Polityka osadnicza państwa polskiego sprzyjała

rozdrobieniu tych gospodarstw, które zakupywali przedstawiciele mniejszości m. in. Ukraińcy. Społeczność ukraińska prowadząc małe gospodarstwa trudniła się produkcją rolniczą oraz handlem. Dodatkowo przedstawiciele tej mniejszości zawodowo pracowali jako robotnicy dzierżawni przy robotach budowlanych, jako rzemieślnicy w miejscowym rynku rękodziela.

Wybitną postacią wśród inteligencji ukraińskiej, reprezentującą wolny zawód, był ukraiński adwokat Roman Chotyńiecki, którego kancelaria przy ul. Sienkiewicza, prowadziła sprawy w większości społeczności ukraińskiej⁶.

Życie religijne

Mieszkańcy Jarosławia, w zdecydowanej większości Katolicy, utożsamiali się z obrządkiem rzymskokatolickim. Niemniej jednak byli to też wyznawcy religii mojżeszowej jak i obrządku greckokatolickiego. Katolicy obrządku rzymskokatolickiego, przynależni byli do parafii łacińskiej, której kościołem tytularnym była renesansowa świątynia Bożego Ciała (Plac Skargi). W skład rozległej parafii⁷ wchodził teren miasta jak i kilkanaście okolicznych wiosek ze swymi świątyniami. Praktyki religijne łacinnicy sprawowali w:

– świątyniach przyklasztornych m. in. Najświętszej Marii Panny popularnie zwaną Panna Maria – oo. Dominikanie (ul. Dominikańska) oraz Świętej Trójcy przy klasztorze oo. Franciszkanów-reformatów (ul. Diertziusa);

– kościele św. Teresy od Dzieciątka Jezus na przedmieściu Dolnoleżajskim;

– kaplicy klasztornej ss. Niepokalanek (ul. Głęboka);

– kaplicach (ochronkach) ss. Felicjanek i Serafitek.

Parafia łacińska w latach 1925–1939 r. wydawała miesięcznik “Jarosławskie Wiadomości Parafialne” pod redakcją proboszczów: ks. Zygmunta Męskiego (do 1935 r.) i ks. Władysława Opalińskiego. Wierni Kościoła katolickiego swe praktyki religijne wiązali z uczestnictwem w uroczystościach i świętach katolickich zgodnie z kalendarzem liturgicznym podczas regularnych Mszy świętych w niedziele i święta, nabożeństwach odprawianych w tygodniu oraz okresowych, które wypełniały uroczystości państwowe lub lokalne. Katolicy obrządku rzymskokatolickiego związani ze społecznością Ukraińską często więzami rodzinnymi czy sąsiedzkimi, uczestniczyli w świętach i uroczystościach sprawowanych w jarosławskiej cerkwi obrządku greckokatolickiego Przemienienia Pańskiego (śluby, chrzty, pogrzeby, święto Jordanu czy Spasa). Pochówki dokonywano na dwóch cmentarzach: Starym (ul. Cmentarna) oraz Nowym tzw. Wesoła Góra przy ul. Krakowskiej.

Życie religijne Ukraińców (Rusinów) skupiało się przy XVIII wiecznej parafialnej greckokatolickiej cerkwi Spasa (Przemienienia Pańskiego)⁸ przy ul. Cerkiewnej. W cerkwi czczona była XVI wieczna Cudowna Ikona Miłoserdia Dwieri (Matka Boża Brama Miłosierdzia), którą przeniesiono w XVIII wieku z innej jarosławskiej cerkwi Uspinnia funkcjonującą na Przedmieściu Ruskim⁹. Jednonawowa świątynia w latach 1910–1912 została poddana remontowi w wyniku którego, jej powierzchnia użytkowa znacznie wzrosła poprzez dobudowanie naw bocznych i kopuły¹⁰. Cerkiew będąca znanym ośrodkiem kultu Matki Bożej, odwiedzana była przez pielgrzymów obu

obrzędów w szczególności w święto patronalne – Spasa oraz Uspinnia. Przy cerkwi Przemienienia Pańskiego działały Bractwa św. Onufrego i Najświętszej Maryi Panny.

Jarosławska parafia grekokatolicka obejmowała swym zasięgiem obszar miasta oraz kilka okolicznych wiosek. Liczba wiernych według szematyzmów wzrastała i liczyła w 1849 r. – 2735 osób, w 1893 r. – 4000, zaś w 1938 r. – 4477¹¹. Wierni obrządku wschodniego jak i łacinnicy uczestniczyli w niedzielnej Słudźbie Bożej, oraz świętach narodowych czy wyznaczonych w kalendarzu juliańskim m. in. Рождество (7.I), Крещеніе Господне (19.I), Воскресіеніе Christowo (Pasha), Преоброженіе Господніо (Spasa) (19.VIII), Успінніа Пресвіаіој Bohorodicy (28.VIII).

Jedną z największych manifestacji religijnych wiernych obrządku grekokatolickiego było masowe uczestnictwo w święcie Крещеніе Господне (Epifania) popularnie zwane przez łacinników świętem Jordanu, które regularnie odbywało się 19 stycznia. Grekokatolicy po Słudźbie Bożej sprawowanej w cerkwi jarosławskiej udawali się z procesją nad brzeg rzeki San, aby pobrać do swych domów poświęconą wodę. Przy zmiennej pogodzie (duży mróz, znaczna pokrywa śniegu) uroczystości święcenia wody, odbywały się na rynku jarosławskim. Każdorazowo w tych uroczystościach, brali udział mieszkańcy Jarosławia obrządku rzymskokatolickiego, dając wyraz kompatybilności i koegzystencji. Wspólne życie w mieście katolików – wiernych obu obrządków, oprócz wyznawanej wspólnej wiary, łączyły więzy rodzinne, nierzadko wspólna praca, zainteresowania czy działalność społeczna i polityczna.

Długoletnim parochem w jarosławskiej cerkwi Przemienienia Pańskiego, przez cały okres międzywojenny był ks. kanonik Cyprian Chotyński¹². Jego wybór na parocha jarosławskiej parafii zaakceptowana Rada miejską¹³. Ks. kanonik swą wszechstronną pracą duszpasterską, społeczną w wielu towarzystwach ukraińskich i polskich, edukacyjną jako katecheta w jarosławskich szkołach, budował mosty dobrej współpracy społeczności ukraińskiej z polską. Odznaczał się wyjątkową długoletnią pracą na rzecz miasta Jarosławia jako radny kilku kadencji, dając dobry przykład utrwalania dobrosąsiedzkich stosunków między osobami duchownymi i świeckimi¹⁴.

Zgodnie z artykułem VIII Konkordatu¹⁵, zawartego przez Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską w 1925 r., w cerkwi jarosławskiej przestrzegano zapisu, który zobowiązywał duchowieństwo by “w niedzielę i w święta narodowego Trzeciego Maja, księża odprawiający nabożeństwa, odmawiać będą modlitwę liturgiczną za pomyślność Rzeczypospolitej Polskiej i jej Prezydenta”. Zobowiązania zapisu konkordatu nie stosowali niektórzy księża obrządku grekokatolickiego z powiatu jarosławskiego m. in. w Boratynie, Cetuli i Mołodyczu¹⁶.

Na terenie miasta funkcjonował dodatkowo starszy ośrodek kultu Matki Bożej, w XVI wiecznej cerkwi Uspinnia, która usytuowana była na Ruskim Przedmieściu. Wokół murowanej świątyni istniał cmentarz grzebalny ograniczony ulicą Kraszewskiego. Pochówki zmarłych obrządku wschodniego dokonywano także na terenie Starego cmentarza – pośród grobowców łacinników oraz od 1905 r. na tzw. Nowym cmentarzu¹⁷. Tradycją niepisaną od pokoleń, był liczny udział duchowieństwa łacińskiego w egzekwiach pogrzebowych kapłanów obrządku grekokatolickiego jak

i uczestnictwa w szeregu świąt i uroczystości. Kondukty pogrzebowe podążając ulicami nie kolidowały z życiem codziennym innych wyznań jak i nie naruszały porządku oraz bezpieczeństwa publicznego.

Życie społeczne

Okres dwudziestolecia międzywojennego był czasem dużej aktywności i swobody w zawiązywaniu towarzystw i organizacji mniejszości ukraińskiej w II Rzeczypospolitej. Społeczność ukraińska w Jarosławiu po 1918 r. organizowała się w szeregu towarzystw, stowarzyszeń czy organizacji, dając wyraz swej odrębności narodowej. Jednym z prężnie działającym było Mieszkańskie Towarzystwo Rodyna, którego siedziba znajdowała się przy ul. Przyrynek 5.

Jedną z form działalności duszpasterskiej ks. proboszcza parafii greckokatolickiej była inicjatywa otwarcia "Ochronki" dla sierot i ubogich dzieci ukraińskich¹⁸ przy ul. Pełkińskiej 74. Ochronkę prowadziły siostry Służebniczki N M Panny, które sprowadził do Jarosławia ks. kanonik Cyprian Chotyński¹⁹.

Oświata i wychowanie

Okres dwudziestolecia międzywojennego to także czas edukacji dzieci i młodzieży, które tworzyły społeczność międzynarodową. Dążeniem mniejszość narodowych było, by w procesach edukacyjnych podejmowano naukę języka danej mniejszości. Rząd II Rzeczypospolitej w 1926 r. wprowadził udogodnienia tworzenia szkół utrakwistycznych z zachowaniem odpowiednich przepisów. W Jarosławiu w okresie międzywojennym w dwóch szkołach realizowano naukę języka ruskiego m. in. w Szkole Powszechnej im. ks. Piotra Skargi²⁰ położonej w centrum miasta w dzielnicy Staromiejskiej oraz w Szkole im. St. Konarskiego na Przedmieściu Dolnoleżajskim²¹.

Dzieci w szkołach utrakwistycznych (polsko-ukraińskich) w których uczono języka ruskiego oraz obowiązkowej lekcji religii²² z podziałem na wyznanie, utrzymywały między sobą koleżeńskie układy²³ o co dbali dyrektorzy jak i uczący nauczyciele w tych szkołach²⁴. Pozytywną opinię o stanie bezpieczeństwa społecznego o szkole średniej wydał m. in. dyrektor Państwowej Szkoły Budownictwa w Jarosławiu do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświaty w Warszawie "miasto wolne jest od zatargów narodowościowych dzięki małemu procentowi i spokojnej postawie ludności ruskiej"²⁵.

W Jarosławiu, opiekę nad wychowaniem publicznym i domowym w oparciu o umocnienie języka ukraińskiego, prowadziło Ukraińskie Towarzystwo Pedagogiczne "Ridna Szkoła". Członkowie towarzystwa współpracowali z Seminarium Nauczycielskim im. Emilii Plater, gdzie odbywała się nauka języka ukraińskiego oraz nad szkołami utrakwistycznymi w których władze II Rzeczypospolitej zezwoliły na naukę języka ruskiego. Dodatkowo towarzystwo udzielało pomocy materialnej ukraińskiej bursie dla młodzieży szkolnej Świętego Onufrego która usytuowana była przy ul. Poniatowskiego 6.

Opieką otoczona została także bractwo studenckie tj. jarosławianie będący ukraińskimi studentami uczelni Lwowskiej. Była to grupa inteligentów ukraińskich zrzeszona w sekcji Stowarzyszenia ukraiński studencki "Sojuz"²⁶.

Kultura

W Jarosławiu, Ukraińcy zrzeszeni byli w Towarzystwie Kulturalno-Oświatowym "Proświta", którego siedziba znajdowała się na Przedmieściu Dolnoleżajskim. Członkowie jarosławskiej filii tego towarzystwa, wspomagali oświatę i wzrastający poziom życia kulturalnego narodu ukraińskiego w zakresie moralnym, materialnym, duchowym i politycznym. Działalność swą kierowali na tworzenie w każdej miejscowości powiatu jarosławskiego m. in. czytelni i bibliotek, tym samym likwidację analfabetyzmu wśród swych członków. Członkowie towarzystwa organizowali obchody świąt kalendarza Cerkwi greckokatolickiej, uroczystości narodowych i lokalnych, poprzez występy publiczne teatrów, orkiestr, czy chórów z zachowaniem swej kultury i poszanowaniem obrządku.

W okresie międzywojennym w Jarosławiu współpraca Polaków i mniejszości ukraińskiej była na wysokim poziomie, który nie zakłócany był ekscesami i wydarzeniami, które monitorowała by prasa lokalna. Na terenie miasta w dzielnicy Staromiejskiej funkcjonował Ukraiński Narodowy Dom przy ul. Cerkiewnej 4. Uroczystości narodowe czy okolicznościowe m. in. z okazji urodzin Tarasa Szewczenki organizowało Towarzystwo Proświta w Domu Narodowym lub wykorzystywano większą salę Towarzystwa "Gwiazda" przy ul. Franciszkańskiej. W uroczystościach tych brali udział Polacy.

W społeczności rusińskiej na przedmieściu Dolnoleżajskim, 24 stycznia 1879 r. urodził się Stanisław Ludkiewicz, który po wstępnej edukacji w Jarosławiu i późniejszej we Lwowie oraz Wiedniu, został największym kompozytorem ukraińskim²⁷.

Sprawowanie władzy w mieście:

Skład Rady miejskiej w 1918 r. według grup narodowościowych wynosił: 27 – Polaków, 16 – Żydów, 5 – Ukraińców. Podział ten pokrywał się z deklarowanym przez nich wyznaniem: 25 – obrządku rzymskokatolickiego, 16 – wyznania mojżeszowego, 5 – greckokatolickiego i 5 ewangelickiego²⁸. Praca radnych miejskich zmuszała czasem pójście na ustępstwa a nawet stała się przyczyną zachwiania tradycji zgodnego współżycia radnych różnych narodowości i wyznań na płaszczyźnie sprawnego funkcjonowania obrad. Niecodzienne zdarzenie wywołał niezadowolony Żydzi – radni klubu wyznania mojżeszowego, opuszczając obrady w 1930 r. pozostawiając na sali pozostałych radnych klubu chrześcijańskiego do którego należeli Polacy i Ukraińcy. Wytworzona sytuacja stała się czasem zjednoczenia radnych chrześcijańskich, dla których wartości katolickiej postawy stały się priorytetem²⁹. Przedstawicielem społeczności ukraińskiej, radnym kilku kadencji był ks. kanonik Cyprian Chotyński – proboszcz cerkwi Przemienienia Pańskiego w Jarosławiu.

Sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa starosty powiatu jarosławskiego kierowane do Wydziału Społeczno Politycznego Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie w 1938 r. nie potwierdziły znaczących ekscesów o podłożu narodowościowym czy wyznaniowym Polaków i Ukraińców w samym Jarosławiu³⁰.

Aktywność gospodarcza

Ukraińscy zamieszkujący przedmieścia Jarosławia oraz chłopci z okolicznych wiosek powiatu jarosławskiego prowadzili małe gospodarstwa rolne co w połączeniu z niskim

poziomem kultury rolnej nie mogło pozostać bez wpływu na sytuację materialną ludności. W okresie międzywojennym, chcąc być w pewnym stopniu samowystarczalnymi, kosztem ograniczenia konsumpcji własnej, za radą agitatorów rozwijali ruch spółdzielczy w sprzedaży własnych płodów rolnych. Eliminowali zatem kapitał polski jak i żydowski, tworząc spółdzielcze sklepy. Działalność tę prezentował "Silśky Hospodar" uzależniony od UNDO (Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie) zajmujący się zakładaniem mleczarni oraz "Masłosojuz" – tworzeniem placówek zajmującą się produkcją i zbytem masła.

Na terenie miasta Jarosławia działał Powiatowy Sojuz Kooperatiw z siedzibą na ul. Przyrynek 5.

Wnioski

Zgodne zamieszkiwanie przez setki lat obszaru dawnej Rzeczypospolitej przez Polaków i Rusinów wytworzyło klimat dobrosąsiedzkich stosunków, które kontynuowali w Jarosławiu w okresie międzywojennym w imieniu Rusinów nowe pokolenia Ukraińców.

W okresie międzywojenny, mniejszość Ukraińska sankcjonowana Małym Traktatem Mniejszościowym, wykazała się w Jarosławiu poprawnym współżyciem w życiu codziennym w stosunku do Polaków.

Skupiska mniejszościowe Ukraińców żyjących w kilku dzielnicach miasta Jarosławia posiadając względną moc ilościową nie zaogniła konfliktów na tle narodowościowym czy wyznaniowym. Solidarność życia codziennego Polaków i Ukraińców w rodzinach mieszanych wytwarzała mocne więzi rodzinne. Działalność społeczności Ukraińskiej na wielu płaszczyznach w stosunku do Polaków potwierdzała dobrosąsiedzkie stosunki i relacje, które kontynuowano w wiekach wcześniejszych.

Wspólne uczestnictwo Katolików obu obrządków w uroczystościach kalendarza liturgicznego w kościołach i cerkwi, jednoczyło Polaków i Ukraińców w chwilach ciężkich co zauważalne było w sferze duchowej jak i świeckiej. Przykłady dobrych relacji osób duchownych obu obrządków czy osób piastujących władze w mieście, dawał wzór i dobry przykład do naśladowania pozostałym mieszkańcom.

Zakończenie:

W dziejach Jarosławia okres dwudziestolecia międzywojennego był czasem istotnych zmian w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym jego mieszkańców. Właśnie społeczność miasta wielonarodowa, wielowyznaniowa i wielokulturowa poprzez konsolidację i wzajemną tolerancję przyczyniała się do jego rozkwitu. Dobrym przykładem współpracy dobrosąsiedzkich stosunków na wielu płaszczyznach pokazali Polacy i Ukraińcy, którzy w okresie międzywojnia starali się pracować dla dobra miasta jak i swych grup narodowych. Pierwsi jako gospodarze tworzącego nowego zręby II Rzeczypospolitej, drudzy jako mniejszość w okresie międzywojnia korzystała z dogodnych warunków do dobrej aklimatyzacji w jej nowych granicach.

Współżycie obu narodowości pod jednym dachem łączyło wiele środowisk twórczych, katolików różnych obrządków, wybitnych osobistości i zwykłych obywateli, którzy zapisali się złotymi zgłoskami w historii miasta Jarosławia.

Wykaz wykorzystanych źródeł archiwalnych, drukowanych i opracowań

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE I RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Państwowe w Przemyślu (APP), AmJ, syg. 209, 374, 427, 526.

Akta miasta Jarosławia (AmJ), Dokumenty mecenasa Romana Chotynieckiego z Jarosławia 1931–1934, syg. 491.

Centralne Archiwum Lwowskiego Województwa (DALO), fond 1, opis 54, sprawa 4896, 4047.

Kroniki

Dziennik lekcyjny rok szkolny 1937/1938, klasa V; rok szkolny 1936/1937 oddział II.

Oceny sprawowania i postępów w nauce, Publiczna Szkoła Powszechna 7 kl. Z Jarosławiu im. ks. Piotra Skargi, Rok szkolny 1938/39.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Akty Prawne

Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r. (Dz.U. R.P. z 1925 r. nr 47, poz. 324).

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9-go grudnia 1926 r. o nauce szkolnej religii katolickiej (Dz.Ust. R.P. Nr.1 ex 1927, Poz. 9).

Roczniki

Statystyka Polski, seria C. zeszyt 68. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo lwowskie bez miasta Lwowa, Warszawa 1938.

Statystyka Polski, t. XXVII, Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30. IX.1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo lwowskie. Warszawa 1927.

Relacje ustne

Relacja doc. dr Stanisława Sobockiego z Jarosławia w dniu 20.05.2015

Relacja Dionizji Wawrzekiewicz-Chmiel z Jarosławia w dniu 10.04.2015.

Prasa

“Jarosławskie Wiadomości Parafialne”

“Tygodnik Jarosławski”

“Życie Podkarpackie”

Opracowania

Kikta J. o., Z historii jarosławskiej cerkwi, Jarosław 1937.

Kikta J. o., Jarosław vid poizdu do poizdu. Prowidnik z kartonu miasta, Jarosław 1937.

Makara J. ks., Parafia Łacińska w Jarosławiu, Jarosław 1950 msp.

Orystkewycz P., Ukraińcy Zasania. Geograficzno-historyczny zarys. Monachium 1962.

Prach B., ks., Myłoserdia Dweri. Sanktuarium Maryjne w Jarosławiu. Archiwum Ukraińskie, Warszawa 1996

Szematyzm Hreko-Katoličko Duchowenstwa złuczennych eparchij Peremuškoji, Sianničkoji na rik Bożyj 1938–1939, Przemyśl 1938.

Rzemiennik F., Stosunek greckokatolickiego duchowieństwa do państwa Polskiego w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939), [w:] B. Bobisia (red.), Rocznik Historyczno-Archiwalny, T. XVIII, Przemyśl 2004.

Zięba Z., Jarosławskie cmentarze, Jarosław 2008.

PICTURE OF ETHNIC AND RELIGIOUS RELATIONS ON THE EXAMPLE OF POLES AND UKRAINIANS IN THE CITY OF JAROSLAW IN THE INTERWAR PERIOD.

Jacek Marian HOŁUB

Jaroslaw – the city lies on the river San for over 800 years of history belonged to the city which was home to as many generations of citizens representing different nationalities, ethnic or religious nations. Although they differed custom, culture and national identity in everyday life created community cares about their city, neighborhood or house. A distinctive social group living in the interwar period in Jaroslaw was the Ukrainian minority whose ethnic base to be found among indigenous Rusyns living for hundreds of years alongside the Poles or Jews. Ukrainians living in Jaroslaw were concentrated at the Greek Catholic Church. In the interwar period they lived hope of the future creation of an independent state. They cultivate their own culture, language and national identity in many areas without restrictions on the freedom from their foundations forming the Polish State. The leading theme of the work is to show everyday life of the Ukrainian and Polish minority living in Jaroslaw in the interwar period.

Key words: Jaroslaw, Ukrainians, Poles, minority, ethnic composition, religious, ethnic.

ОБРАЗ ЕТНІЧНИХ І РЕЛІГІЙНИХ ВЗАЄМИН ПОЛЯКІВ І УКРАЇНЦІВ В МІСТІ ЯРОСЛАВІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Яцек Мар'ян ГОЛУБ
Жешувський університет

Ярослав – мальовниче місто, розташоване над річкою Сян. Впродовж більше 800 літньої історії тут жило багато етносів й діяли різні релігійні громади. Незважаючи на відмінності у звичаях, культури і національній ідентичності, вони у щоденному житті творили спільноту, яка дбала про своє місто, район чи дім. Вирізнялися у Ярославі українці, які сотні років тут жили поруч з поляками і євреями. Українці гуртувалися довкола греко-католицької церкви Преображення Господнього. В міжвоєнний період вони сподівалися на створення в майбутньому незалежної української держави. Українці розвивали свої культуру, мову та ідентичність без обмежень свободи з боку польської влади. Досліджено щоденне життя українців і поляків у Ярославі в міжвоєнний період.

Ключові слова: Ярослав, поляки, українці, національна меншина, релігійний склад, етнічний склад.

¹ Etymologia: słowa “Rusini”, “Ruś” oraz “ruski” pochodzą prawdopodobnie od ugrofińskiego wyrazu Ruotsi, które znaczy “wojownik, mieszkaniec pobrzeża”.

² Utworzone 23.XII.1920 r. (zaczęło funkcjonować 1. IX.1921 r.) Stolica – Lwów, powierzchnia województwa wynosiła 28,4 tyś. km², liczba powiatów – 27, miast – 58, gminy wiejskie 252.

³ Statystyka Polski, t. XXVII, Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo lwowskie. Warszawa 1927, s. 6.

⁴ Statystyka Polski, seria C. zeszyt 68. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo lwowskie bez miasta Lwowa, Warszawa 1938, s. 37.

⁵ P. Orystkewycz, Ukraińcy Zasania. Geograficzno-historyczny zarys. Monachium 1962, s. 5.

⁶ AmJ, Dokumenty mecenasa Romana Chotyńskiego z Jarosławia 1931–1934, syg. 491

⁷ J. Makara, Parafia Łacińska w Jarosławiu, Jarosław 1950, mps w posiadaniu Muzeum Kamienica Orsetich, Według szematyzmu diecezjalnego liczba mieszkańców Jarosławia 1923 r. osiągnęła “21.738 osób, w tym Polacy – 10, 589, Rusinów – 6600, Żydów 6740, akatolików 110”, s. 572.

⁸ B. Prach, ks., Myłoserdia Dweri. Sanktuarium Maryjne w Jarosławiu. Archiwum Ukraińskie, Warszawa 1996, s. 46.

⁹ Tamże,

¹⁰ Kikta J. o, Z historii jarosławskiej cerkwi, Jarosław 1937, s. 20.

¹¹ Szematyzm Hreko-Katolicko Duchowenstwa zluczennych eparchij Peremuškoji, Sianničkoji na rik Bożyj 1938–1939, Przemyśl 1938, s. 135

¹²o. J. Kikta, Jarosław vid poizdu do poizdu. Prowidnik z kartonu miasta, Jarosław 1937, s. 10.

¹³ APP AmJ, syg. 209, s. 107–109.

¹⁴ B. Prach, ks., Myłoserdia Dweri..., op. cyt. s. 49, 127–128.

¹⁵ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r. Dz.U. R.P. z 1925 r. nr 47, poz. 324.

¹⁶ Rzemienik F., Stosunek greckokatolickiego duchowieństwa do państwa Polskiego w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939), [w:] B. Bobisia (red.), Rocznik Historyczno-Archiwalny, T. XVIII, Przemyśl 2004, s. 189–213.

¹⁷ Z. Zięba, Jarosławskie cmentarze, Jarosław 2008, s. 508–515.

¹⁸ DALO, fond 1, opis 54, sprawa 4047, Statut “Ochronki” dla sierot i ubogich dzieci ukraińskich.

¹⁹ B. Prach, ks., Myłoserdia Dweri..., op. cyt., s. 18.

²⁰ APP, Oceny sprawowania i postępów w nauce, Publiczna Szkoła Powszechna 7 kl. Z Jarosławiu im. ks. Piotra Skargi, Rok szkolny 1938/39, syg. 374, poz. 74.

²¹ Dziennik lekcyjny rok szkolny 1937/1938, klasa V; rok szkolny 1936/1937 oddział II.

²² Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9-go grudnia 1926 r. o nauce szkolnej religii katolickiej (Dz.Ust. R.P. Nr.1 ex 1927, Poz. 9.

²³ Relacja doc. dr Stanisława Sobockiego z Jarosławia w dniu 20.05.2015.

²⁴ Relacja Dionizji Wawrzkiwicz-Chmiel z Jarosławia w dniu 10.04.2015.

²⁵ APP, AmJ, syg. 525.

²⁶ DALO, fond 1, opis 54, sprawa 4896, Statut Stowarzyszenia ukraiński studencki “Sojuz”.

²⁷ Przyp. autora: Aby upamiętnić wybitną osobę Stanisława Ludkiewicza – staraniem członków Oddziału Ukraińców w Polsce za zgodą Rady Miasta Jarosławia jedną z ulic nazwano Jego imieniem; Por. Jak widać, warto było, “Życie Podkarpackie” nr 21, 26.06.2000, s. 5; J. Zubel, Dwie tablice, “Kurier Jarosławski” nr 1/1992, s. 11.

²⁸ APP, AmJ, syg. 427, s. 116–117.

²⁹ “Tygodnik Jarosławski”, nr 26, 29.06.1930 r., s. 1–2; “Tygodnik Jarosławski”, nr 27, 6.07.1930 r., s. 1–2.

³⁰ APP, SPJ, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa starosty powiatu jarosławskiego dla Wydziału Społeczno Politycznego Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie za czerwiec 1938 r., mikrf. syg. 5609